

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פוזמניץ שליט"א
(רעזא דרעזין)
פרשת חיי שרה תשפ"ז
ביהמ"ד באר ישראל

מאה עשרים ושבע מדינות

שני חיי שרה ♦ מדינות מלכות אסתר ♦ סוד רבי עקיבא

ביצד מעוררין את תלמידי רבי עקיבא?

כל שנות חיי שרה אימנו - שווין לטובה היו. בת ק' כבת כ', בת כ' כבת ז', עמדה בתומתה ונשמרה מן החטא, והיו מעשיה הטובים מבהיקין ומזהירין כזוהר הרקיע. ובבוא עת פקודתה, מסרה נפשה בדביקות וחשיקה ליוצרה, להתעדתן בעדן גן אלקים כאשר איוותה.

ידועים דברי המדרש (בראשית רבה נח ג) העוסק ברבי עקיבא ותלמידיו, וכך היא לשונו: "רבי עקיבא היה יושב ודורש, והצבור מתנמנם, בקש לעוררו, אמר, מה ראתה אסתר שתמלוק על שבע ועשרים ומאה מדינה? אלא תבא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה מאה ועשרים ושבע, ותמלוק על מאה ועשרים ושבע מדינות".

וכל הענין תמוה מכמה וכמה צדדים. ראשית כל, מה פירוש הענין שביקשו תלמידי רבי עקיבא להתנמנם? וכי תעלה על דעתך שיתן כלל לשקוע בשינה בעת שמיעת דברי אלקים חיים מפי התנא הקדוש רבי עקיבא, בעת אשר זיקוקין די נורא ובעורין דאשא יוצאים מפיו הקדוש? הלא כל התורה שבעל פה מסורה לנו מפי רבי עקיבא ותלמידיו, וסודות נפלאים היה מגלה, עד שאפילו משה רבינו ישב ושמע את שיעורו, ובתחילה לא הבין דבריו וחלשה דעתו, עד ששמע כי הכל הלכה למשה מסיני, כמו שאמרו חז"ל **במנחות** (דף כט:). הרי מבואר, כי דברי תורתו של רבי עקיבא לא היו פשוטים כלל וכלל, אלא נאמרו לבחירי תלמידי החכמים שבאותו הדור, במעמד אלפי תלמידים, ונמסרו בהם סודות נשגבים.

אם כן מהו שנמנו התלמידים? וכי הכוונה על כמה מהם שישבו בסוף שמונה שורות, או שמא על כל התלמידים כולם שלפתע נפלה שינה עליהם כאיש אחד? ודאי אין הדברים כפשוטם.

אין ספק, כי כאשר מספרים לנו חז"ל על אודות מעשה זה, בוודאי לא נתכוונו לומר, שהיו התלמידים עייפים ולכן נרדמו על מקומם, או מפני שלא התעניינו בדברים הנשמעים חלילה, כי דבר זה ודאי אי אפשר לשומעו וכל שכן לאומרו.

מהו עומק ענין השינה בשעת שיעורו של רבי עקיבא?

אלא, האמת תורה דרכה, כי דברי רבי עקיבא נשמעו ברוב קשב על ידי כל התלמידים כולם, ושמעו מפיו דברי טעם, הראויים לשיעור של עשרים וארבעה אלף תלמידים, והיו הדברים נשמעים וערבים לאוזן, ושתו התלמידים בצמא את דברי קדשו. ועם כל זאת, נתעוררה כאן בחינת שינה. ומעתה יש להבין, כיצד ביקש רבי עקיבא לעוררם בדבריו על

אסתר המלכה דווקא.

על כל רגע ורגע

גם עצם החיבור בין מספר המדינות עליהן מלכה אסתר, למספר שנות חיי שרה, אינו נהיר דיו, ובוודאי לא יתכן שיש כאן רק חיבור מצד המספר, אלא קשר עמוק יש כאן, אשר יש לעמוד על טיבו. ויש לנו להעמיק חקר עד שנדע פשר הדברים, מה בין שנות חיי שרה אשר כולם שווים לטובה - ובין אסתר המלכה אשר זכתה לשבע ועשרים ומאה מדינה?

קודם שנבוא לביאור עמוק הדברים, נביא בזה פרפרת נאה מכבשונו של **הרה"ק בעל 'חידושי הרה"ם' זיע"א**, וכפי שהובא משמו בספר **'שיח שרפי קודש'** (פרשת חיי שרה). ואמר, כי מאחר וכנגד כל שנה משנות חייה של שרה זכתה אסתר למלוק על מדינה אחת, אם כן לפי חשבון זה, על כל חודש של חיים זכתה אסתר למשול על מחוז אחד, ובכל שבע על עיר אחת, וכן הלאה, נמצא שבזכות כל רגע ורגע של שני חיי שרה זכתה בת בתה אסתר למלכות על כמה וכמה בתים, ואם כן, כל המתנמנם ומפסיד מלימודו אפילו כמה רגעים, מאבד הוא בעבור זה נכסים גדולים ועצומים! ושפיר עורר בזה רבי עקיבא את תלמידיו לנצל כל רגע ורגע ללימוד התורה ולא להפסיק כלל.

חשבון זה נוגע בפשוטו של ענין, ובמסור השכל הנעוץ בו, כי אם לא עכשיו אימתי. אך כאמור עדיין צריכים אנו למודע, מהו פתרון הקשר שבין שרה לאסתר, ומדוע זכתה למלוכה דווקא משום שני חיי שרה.

ומצינו בזה כמה וכמה מהלכים בדברי רבותינו הקדושים גדולי התורה ומאורי החסידות.

עולם שנה נפש

נביא תחילה מה שכתב בזה **רבינו השפת אמת זיע"א** (חיי שרה תרג"ג), ותורף דבריו כך הוא. הנה נודע כי כללות המציאות נחלקת לשלוש בחינות, הקרויות 'עולם, שנה, נפש'. דהיינו בחינת המקום, ובחינת הזמן, ובחינת האדם. ועל זה אמרו חז"ל, כי שרה אימנו תיקנה תיקונים נפלאים ואדירים במאה ועשרים ושבע שנותיה בבחינת הזמן, ואותם תיקונים עצמם פעלה אסתר בבחינת המקום, במאה עשרים ושבע מדינה, כי עולם שנה ונפש חד הוא.

ומבאר שם הדברים יותר, כי הנה נאמר (תהלים לו יח) **"יודע ה' ימי תמימים וְנִחַלְתָּם לְעוֹלָם תְּהִיָּה"**, ודרשו חז"ל בפרשתנו (בראשית רבה נח א) **"כשם שהן תמימים כך שנותם תמימים"**. כי כל מעשי האבות

הכנה הם לכל בני ישראל הבאים אחריהם, וכפי שכתב **הרמב"ן** (בראשית יב ו) כי הוא כלל גדול בכל פרשיות ספר בראשית. ומכיון שהאבות כוללים את הכל, על כן נקראו 'תמימים' - לשון שלימות. וכשם שהאבות עצמם תמימים וכוללים כל ישראל, כך שנותיהם תמימות וכוללות כל הזמנים עד סוף הדורות, ושנות חייהם מקיימות את כל הזמנים, לכן נאמר 'יודע ה' ימי תמימים', דהיינו שכל ימיהם מלאים בחיבור ודבקות בה' יתברך.

על ידי זה האירו האבות הקדושים את קדושת הזמנים, כידיע כי כל אחד מהם מכון כנגדו אחד ממועדי ישראל, פסח כנגד אברהם, ושבעות כנגד יצחק, וסוכות כנגד יעקב, וכן על זה הדרך. המועדים נקראים מועדי ה', כי הם זמנים מיוחדים של התגלות, אבל האבות היו כל ימיהם באותה הארת התגלות, וכל חייהם הם כנגד אחד המועדים, ולכן נאמר 'יודע ה' ימי תמימים', שנקרא שם ה' על כל ימיהם.

ועל זה אמר רבי עקיבא לתלמידיו כי הארת המקום שהאירה אסתר, שייכת להארת הזמן אשר האירה שרה, והן עצמן בחינת הנפש במעלה עצומה, כוללות במעשיהן את נפשות ישראל.

למדנו מדברי ה'שפת אמת', כי דברי המדרש הללו רומזים להארה שמימית מיוחדת, הנובעת מתוך עבודת האלקים העצומה והנשגבה אשר פעלה שרה במאה עשרים ושבע שנותיה, אשר מתוך כך עמדה אסתר להאיר לעולם בבחינת המקום.

אולם, הלא אסתר אינה נכדתה היחידה של שרה אימנו, ועדיין צריכים אנו להבין את הקשר הפנימי שביניהן.

ביצד יקבץ אדם עיתותיו?

עומק נוסף בדבר ביאר **הרה"ק רבי בונים מפשיסחא זיע"א** (הובא ב'קול שמונה' פרשת חיי שרה, א), ומביא את המשך דברי המדרש שם: **"דבר אחר, 'יודע ה' ימי תמימים' זו שרה שהיתה תמימה במעשיה, אמר רבי יוחנן, כהדא עגלתא תמימה"**.

וביאר, כי באמת כל רגע ורגע בחיים עומד בפני עצמו ואין לו שייכות לאחרים. העבר אין, והעתיד עדיין. כל אחד חי רק את ההווה ואת מה שעובר עליו ברגע זה, ואין שום דבר שמגדיר את כל הזמנים כמקשה אחת. נמצא, כי אם חפץ אדם לחבר עיתותיו, יוכל לעשות כן רק על ידי עשיית מעשים טובים, אשר בהם יקובץ הזמן כפי שיעור משך המעשה ההוא. דרך משל, שהה אדם בתפילתו שעה אחת - הרי כאן שעה אחת מקובצת מחלקי התפילה, אשר נעשו לאחדים בידו. וכן בכל מעשה מצוה, כפי מידת משך זמנה יקבץ על ידו חיים. כי

זהו שאמר אברהם אבינו לבני חת (בראשית כד) "גֵר וְתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם", וזהו המשך הספדו על שרה, שהוא נשאר בארץ בבחינת גר ותושב כמו שאמר דוד המלך (תהלים לט ג) "גֵר אֲנִי עִמָּךְ תוֹשֵׁב כָּל אֲבוֹתִי", שזהו מצבו של כל אדם כאן בעולם, אולם שרה אימנו זכתה לחיבור שלם וגמור, עד שנדבקה נפשה באור העליון, ועל כן פרח נשמתה ומתה, כי לא יכלה לעמוד עוד בחציצת הגוף הסוגר עליה. ומורים הדברים כי בדרגתה זו עמדה שרה בכל ימי שני חייה.

קנין מעלת שרה - בשמחה של מצוה

והנה, בדברי התוכחה שבפרשת כי תבוא (דברים כח מז) נאמר כי כל הצרות באות "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵב מִרֵּב כָּל". כי כאשר אין ישראל מקיימים את מצוות ה' בשמחה המביאה לידי שלימות וחבור ודבקות, מעמיד הקדוש ברוך הוא עליהם מלך קשה כהמן, כדי להשיבם אליו בתשובה. ובזה יקנו בעצמם את מעלת שרה אימם, אשר עבדה את ה' בשמחה רבה ולא חסר לה דבר. כי כאשר חסרים ישראל מעלה זו, נאמר (דברים לא יח) "וְאֲנִי הִסְתֵּר אֶסְתִּיר פָּנַי בְּיוֹם הַהוּא", כאשר עמד המן בימי אסתר, והתיקון לזה הוא בשמחה של מצוה בזכות שרה אימנו.

מעלה מבאר רבינו, כי כאשר ראה רבי עקיבא את תלמידיו מתנמנמים, לא היתה זו שינה סתם, שלא שמעו את דברי תורת רבם, כי אם חסרון שמחה בעבודת ה'. על כן ביקש רבי עקיבא לעוררם לשמחה נעלה זו הנצרכת לכל איש יהודי, והזכירם את מעשה אסתר אשר מלכה על שבע ועשרים מאה מדינה, ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם, הכל משום חסרון השמחה, ופגוש השמחה זכו לתשועה גדולה, בזכות שרה אימנו אשר גברה שמחתה עד אין תכלית באופן שאינו נתפס כלל, עד שפרחה נשמתה.

עקידת יצחק - ועקידת שרה

דברים אלו אשר כותב רבינו החתם סופר, ניתן להוסיף עליהם נופך. הנה אברהם אבינו קיבל מאת ה' יתברך ציווי לעקוד את בנו יצחק, אולם לבסוף, נעקדה שרה אשתו ופרחה נשמתה. ובוודאי אין לנו השגה כלל במהות הקשר והדבקות שהיתה בין אברהם ושרה, ורק דוגמא ומשל פשוט לזה נוכל ליקח מצדיקי ישראל, אשר תורת הקשר שבין איש ואשתו נהירה היתה להם וקיימוה בשלימות ובהידור, עד שנצטערו צער נורא בפטירת אשת נעורים, וכפי שנודע בענין זה מכתבו הנורא והנפלא של הגאון רבינו עקיבא איגר זיע"א, [שהיה חותנו של רבינו החתם סופר], ואחר שנפטרה רעייתו בזיווג ראשון ביקשו ידידיו לעודדו, ומיהרו לדבר עמו בעסקי שידוכין לאחר שנסתיימו ימי האבל על אשתו. ובדבריו שם תמה איך חשבוהו לאביר לב, אשר ישכח אהבת אשת נעורים.

מתוך כך נבין מהו גודל החסרון במיתת נשותיהם של צדיקים. וכפי שאמר חז"ל (יבמות סב): "אמר רבי תנחום אמר רבי חנינאי, כל אדם שאין לו אשה - שריו בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה וכו', במערבא אמרי, בלא תורה, בלא חומה". כי כל מציאות הצדיק שונה היא כאשר עומדת אשתו לעזר כנגדו.

ומכאן נבין עד כמה גדל צערו של אברהם אבינו בהסתלקות שרה אימנו, כי היא חברתו ואשת בריתו, ועימה עמד בכל הנסיונות והרפתקי אשר עזר עליו.

הוא אשר אמרנו, כי כאשר הלך אברהם לעקוד את יצחק, בסופו של דבר עקד את שרה אימנו, אשר בשומעה את הבשורה המבהילה פרח נשמתה ומתה. ולעומת מה שנאמר בפרשת וירא (בראשית יח יא) "וְאֲבִרְהָם וְשָׂרָה זָקְנִים בָּאִים בְּיָמִים", נותר

על ישראל, בגזירה קשה ונוראה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים עם מרדכי, מנער ועד זקן בלא יוצא מן הכלל.

על כן, כנגד מלחמה נוראה כל כך, בהעזה וחוצפה כלפי שמיא שאין כדוגמתה, הוצרכו ישראל להעמיד כח עצום וחזק אשר יגבר על הקליפה. כי שורש עמלק מראשית הדורות, ככתוב (שם פסוק טז) "כִּי יָד עַל יָד - הָיָה מִלְחָמָה לָהּ" בעמלק מִדֶּר דֶּר". ובאופן זה הוצרך קיבוץ חלקי הקדושה מכל מקומות העולם יחד, אשר רק על ידי זה יכלו ישראל לעמוד כנגד אויביהם ולהשמידם.

וכן זה, מסור היה בידם בזכות שרה אימנו, אשר היא היחידה שהתורה הקדושה מעידה עליה כי כל שנות חייה שוות היו לטובה, וניתן לחברן יחד ולקרוא עליהן 'שני חיי שרה'. וזהו שנאמר עליה 'ויהיו חיי שרה' - בו' החיבור, עדות לישראל כי כל ימיה ושנותיה היו חיים שלמים וגמורים.

שני חיי שרה

עתה נביא בזה מאמר נורא שכתב רבינו החתם סופר זיע"א, אשר הרבה יש להתיישב כדי ללומדו ולפרשו כראוי.

בדבריו דורש רבינו את הפסוק האמור על אברהם אבינו, שאמר לנערי (בראשית כב ה) "שִׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וְאִנִּי וְהַנֶּעֱרָר נֵלְכָה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁכַּב אֲלֵיכֶם". ואלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, כי מלשון זו משמע שלא היתה עמידתו של אברהם אבינו לפני ה' אלא לפי שעה, ולאחר מכן ירד מדרגתו, 'ונשובה אליכם'. אולם שרה

ועל זה אמר רבי עקיבא לתלמידיו כי הארת המקום שהאירה אסתר, שייכת להארת הזמן אשר האירה שרה, והן עצמן בחינת הנפש במעלה עצומה, כוללות במעשיהן את נפשות ישראל

אימנו היתה כל ימיה במדרגה גבוהה ועצומה, בלא שום ירידה כלל.

והנה תיבות 'חיי שרה' [עם הכולל] יחד עם מנין מאה עשרים ושבע שנותיה, עולות בגימטריא 'אסתר'. ומשמע כי יש כאן רמז השוכן בפנימיות מהותה של שרה אימנו.

ומבאר רבינו את עומק השייכות בין אסתר לשרה, על פי מה שהביא רש"י בתחילת הפרשה (בראשית כב ג) מדברי חז"ל (בראשית רבה נח ה), וז"ל: "לספוד לשרה ולבכתה - ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרח נשמתה ממנה ומתה". ומבאר רבינו על פי האמור, כי בשעת העקידה עמד אברהם אבינו במעלה עצומה ונוראה מאוד, אחר שעמד בעשרה נסיונות, ועקד את בנו על גבי המזבח וכבש רחמי לעשות רצון יוצרו, ובזה היו אברהם ויצחק דבוקים למעלה למעלה. אולם אחר שנסתיים מעשה העקידה שב אברהם אל נעריו, ושוב לא עמד באותה הדרגה הנשגבה אשר נטה שם אהלו בתחילה. לעומת זאת שרה אימנו היתה גדולה מאברהם, ומרוב שמחה פרח נשמתה ונדבקה באור העליון.

והנה על שרה אימנו נאמר (בראשית כב ג) "וְתָמָת שָׂרָה בְּקֶרֶת אֲרָבָע", רמז לארבעה יסודות הגוף, שלא מתה אלא בפירוד יסודות הגוף, [וכן פירש באור החיים], אולם ממשיך הכתוב ואומר עליה "וְהָיָה קְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" - כי מחוברת היא אל ארץ כנען, שהיא ארץ העליונה, ראשי תיבות (תהלים פא ג) "פְּנוֹר גָּעִים עִם נָבֶל", רמז למדרגה גבוהה ועצומה שעמדה בה שרה.

כל ענין השייך לגילוי אלקותו יתברך בעולם, יש בו חיות, היפך מעשי הרשעים אשר אף בחייהם קרויים מתים.

הנה כי כן, שרה אימנו אשר השלימה את מספר ימיה, ומילאה כל שנותיה במעשים טובים משך מאה ועשרים ושבע שנה, עשתה את כולן חטיבה אחת, כולן שווים לטובה. וזהו 'יודע ה' ימי תמימים', כי על ידי שהיתה שרה אימנו תמימה במעשיה, נתקבצו שנות חייה יחד כמספר הכתוב.

וזהו הדמיון לעגל בן שנתו, אשר יוכל אדם להקדישו ולהקריבו לפני ה' יתברך, וכל אותה השנה תלויה בו ומגדלתו ומכשירתו להקרבה, וכך הם שני חיי שרה, אשר לא חסרו רגע, כל ימי חייה לרבות אף הלילות מלאים היו בכל רגע ורגע במעשים טובים, עד שנעשה הכל יחד לשלימות אחת כבירה.

ומעתה, זהו שדימה רבי עקיבא את מנין שנות חיי שרה למספר מדינות מלכותה של אסתר המלכה. כי שנות חייה של שרה נתקבצו לשלימות אחת על ידי מעשיה הטובים, וזהו דומה לענין המלכות, אשר יכולה היא לאחד יחד מדינות רבות אשר ביניהן מרחקים עצומים, באשר כולן תחת ממשלה אחת המאחדת את כולן לפעול בעבור תכלית אחת. הרי מבואר, כי בסופו של דבר, רק פעולות השייכות לרוחניות נותנות משמעות לזמן, כי רק בהן יוכל האדם להשתמש גם בחלוק הזמן. כי פעולות חומריות אינן עומדות אלא לשעתן, ולאחר מכן חולפות עוברות להן, אך מעשים רוחניים אינם נעלמים, רק נשארים לעולם ולנצח נצחים.

מלחמות ישראל בעמלק

על פי הדברים האלה נוכל להוסיף ולומר, כי באמת בזמן אסתר המלכה הוצרכו ישראל לאותה השלימות, לקבץ כל המקומות והמלכויות יחד, שהרי באותו הזמן נלחמו ישראל בעמלק מלחמה גדולה, אחר המלחמות הגדולות שכבר ערכו ישראל עם עמלק.

המלחמה הראשונה היתה בימי משה רבינו, אשר ציוה על יהושע בן נון לצאת ולהילחם בעמלק, (שמות יז ג) "וַיִּחַלֵּשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עִמְלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חֶרֶב". ושם נאמר (פסוק יד): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב זֶאת זִכְרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאָזְנִי יְהוֹשֻׁעַ כִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת זִכְרֵ עִמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם". וביאר שם רבינו האור החיים הקדוש, כי בראות יהושע שזכה רק להחליש את עמלק, אך לא הנכינם לגמרי ולא כלו מן העולם, חלשה דעתו, לכן נאמרה לו בשורה מאת ה' מן השמים, כי עדיין לא בא זמנו של עמלק לכלות לגמרי, ועוד כמה וכמה מלחמות מזומנות לישאל כנגדו, אולם בהיותו המתחיל בדבר נקרא הכל על שמו, ונחשב כאילו מחה הוא את זכר עמלק.

וביאר רבינו שם, כי רמז הכתוב על מלחמות אלו בלשונו, כי 'מחה' היא המלחמה שבימי שאול, ו'אמחה' הוא בזמן מרדכי ואסתר, אולם רק לעתיד לבוא יאבד לגמרי זכרו של עמלק, אשר כנגד זה אמר הכתוב כי 'מחה' מ'תחת השמים'. ודבר זה יושלם במלחמת גוג ומגוג, אשר בה תכנע קליפת אדום וכל שיירי עמלק, ורק אז יהיה הכסא שלם והשם שלם.

בימי מרדכי ואסתר הוצרך קיבוץ הקדושה מכל מדינות העולם

והנה, מלחמה זו שבימי מרדכי ואסתר, היתה לאחר שכבר חרב בית המקדש הראשון, בסוף ימי גלות בבל, ועל מלחמה זו אמר משה רבינו ליהושע, כי בהיות שורש עמלק מן הקליפה הקשה ביותר, והם היחידים אשר העזו לעמוד ולהילחם בישראל אחר נס קריעת ים סוף, עתה בימי המן יעמדו שוב

וסתרי תורה, ומשום כך ביקשו תלמידיו להתנמנם, כי סברו שאין להם שייכות לדברי תורה גבוהים ונשגבים אלו. [ואם נרצה לתרגם את הדברים לעולם המעשה, נוכל לומר כי רבי עקיבא דרש מתלמידיו מדרגות נוראות אשר סברו כי אינן בשליטתם כלל, כפי שהוא עצמו עמד בתומתו גם כאשר סרקו את בשרו במסרקות של ברזל, ועמדו תלמידיו וראו כן תמהו, 'רבינו עד כאן?', והוא עצמו לא הבין את פליאתם, וביקש להביא גם אותם לידי מעלה זו].

חכמה ומלכות

משום כך ביקש רבי עקיבא לעוררם, ולומר להם כי גם להם חלק בתורה, הן בהבנת דבריה באופן הנעלה ביותר, לדרוש על כל תג ותג תילין תילין של הלכות, בפשט ורמז ודרש וסוד, והן בעמידה בנסיגות בכל המצבים. כי חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, ובכוח האבות יוכל שתהא לו נגיעה במעלות רמות.

על כן אמר להם רבי עקיבא, 'מה ראתה אסתר שתמלוך', שלכאורה קשה וכי הדבר תלוי בה, והיה לו לומר מה זכתה שתמלוך, רק הכוונה היא מה ראתה אסתר למסור נפשה ללכת בתקיפות ולסמוך על הנס ובכך לזכות למלוכה, וכפי שאמרו חז"ל (מגילה טו.) על הפסוק (אסתר א) 'וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבָּשׁ אֶסְתֵּר מְלָכוּת', "בגדי מלכות מיבעי ליה! - אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, מלמד שלבשתה רוח הקדש". וכוונת הדברים למידת המלכות של מעלה, שהיא רוח הקודש, שאסתר לבשה בתקיפות את מידת המלכות עצמה והיתה בטוחה שייעשה לה נס. וזאת עשתה על ידי שדבקה בדרכי שרה אימנו, ונתדבקה בעליונים כמידת שרה, ולא עשתה חשבונות שאין בכוחה להגיע לאותם המדרגות. וזה הדבר שעוררם רבי עקיבא, שעליהם לדבוק ולגעת בשולי אדרתם של האבות ולניקוט מכוחם, כשם שעשתה אסתר. ודווקא רבי עקיבא, כי הוא שורש התורה שבעל פה, שיסודה ממידת המלכות שבה יש את הכוח של רוח הקודש לקום ולעשות מעשה, לעומת משה רבינו מוסר התורה שבכתב - שהיא ממידת החכמה. כי בתורה שבעל פה לימד רבי עקיבא את תלמידיו, כי התורה קיימת בכל מקום ובכל מצב, ואפילו במקומות הנמוכים והשפלים ביותר. ועל כן, לא יאמר אדם כי עדיין לא טיהר נגעי לבבו, ומשום כך אין לו שייכות לדברי תורה נשגבים, ולא יוכל לעמוד בנסיגות קשים. כי באמת אין הדבר כן, אלא כל הדבק במעשי האבות ובדרכי האימהות יוכל לעשות כמעשיהם וללכת בדרכם.

גדול נסיונם של יצחק ושרה באמונת חכמים

ברוח דבריו של רבי צדוק, ניתן למצוא עומק נוסף בחוט המשולש הקושר את שרה, אסתר ורבי עקיבא. זאת, בהקדם דברי רבינו החתם סופר זיע"א (תורת משה פרשת וירא), שביאר את החילוק בין נסיונו של אברהם לנסיונו של יצחק בפרשת העקידה. החתם סופר מחדש שנסיונו של יצחק היה גדול משל אברהם! כי אברהם היה בעצמו נביא ושמע מפי הקב"ה שרצונו שישחוט את בנו, אבל יצחק מסר נפשו והאמין לאביו, יען שהיה מוחזק כבר לנביא ה'. ולכן שמע לו אפילו לעבור על דברי תורה, למסור עצמו להריגה, כדין נביא מוחזק שיכול להתיר איסור בהוראת שעה (ראה יבמות צ:).

ואם אברהם היה זה שהפיץ אמונת ה' בעולם, שהיא כדוגמת תורה שבכתב שניתנה מפי הבורא יתברך בעצמו, הרי שיצחק חיזק את אמונת תורה שבעל פה לבלתי יהרהרו על דברי נביאים וחכמים, כי הוא הראשון ששמע בקול נביא ה', ועוד באופן של מסירות נפש, ועבירה על דברי תורה.

ואסתר נקראת על שם תחילתה שהיתה בהסתר. ויש לפרש כי שתי הנהגות הללו נרמזו בפסוק 'שמע ישראל', הפותח ב'שמע' ומסיים ב'אחד', וע' של שמה גדולה היא, וכן ד' של אחד. יחד יוצרות אותיות אלו את תיבת 'עד', כי עדות הן לישראל על הנהגת ה' יתברך בעולמו. והנה שרה היתה בבחינת 'שמע', ואילו אסתר בבחינת 'אחד'. ועל זה רמז רבי עקיבא לתלמידיו, כי גם הוא היה בזמן שפעלה בו הנהגת הייחוד, בעת הסתר פנים, שמסר נפשו על קידוש ה' בגירות הרומאים, ועל כך עוררם למסירות נפש ויחוד ה' בכל הזמנים והמצבים.

ב'שרה' נתחדש כוחם של ישראל לשוב ולדבוק בה' בשעת ההסתר

וכפי שאמר הרה"ק בעל ה'חידושי הרי"ם' זיע"א (הובא בשיח שרפי קודש' פרשת לך לך), על הפסוק (בראשית יז טו) 'וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל אַבְרָהָם שְׂרִי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שְׂרִי כִּי שְׁמָהּ שָׂמָה', ופירש רש"י כי 'שרי' משמע 'לי ולא לאחרים', אך 'שרה' סתם משמע שתהא שרה על הכל. והקשה רבינו, הלא בלא הכי מאחר שנקרא אברם 'אברהם', ונעשה 'אב המון גוים' כמבואר לעיל שם (פסוק ה), אם כן שרה שנתעטר בה אברהם ודאי תהא שרה על הכל!

אלא ביאר שם, כי בתחילה היתה 'שרי', היינו שמשלה במידת החסד של אברהם אבינו, ורק

אחר שנצטיינים מעשה העקידה שב אברהם אל נערינו, ושוב לא עמד באותה הדרגה הנשגבה אשר נטה שם אהלו בתחילה. לעומת זאת שרה אימנו היתה גדולה מאברהם, ומרוב שמחה פרחת נשמתה ונדבקה באור העליון

בעת התגלות החסד היתה שררתה. אולם עתה משנקראה 'שרה', ניתן בה כח חדש לשררה בכל האופנים, וגם בעת אשר יסתיר ה' פניו מעם ישראל, יוכלו לדבוק בו יתברך ולהתעורר ולשוב למעלתם ביתר שאת, בכח שרה אימנו. וכך זה ירשה אסתר בת בתה, 'אסתר' מלשון 'הסתר אסתיר', אשר הופיעה בישראל להחזירם למוטב ביתר שאת, אף לעת גודל הסתרת פנים אשר היה אז. ובכנות זו שהיתה בת בתה של שרה, ראתה למלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה בתוך אותה הגזירה הקשה להשמד ולהרוג ולאבד חלילה.

חסד וגבורה

הנה נתחדש כאן, כי אברהם ושרה שהיו עמודי החסד לכל העולם, ופתחו ביתם מארבעה צדדים לקבל אורחים, זכו לבסוף גם למידת הגבורה, לעמוד בנסיגות גדולים וקשים, ולהתחזק כל ימיהם באמונת ה' בעוז ובתעצומות. ובכח מידת הגבורה יכלו לבוא ולהשריש אמונה בכל סובביהם, וליתן בהם כח להאמין גם הם.

ובהיותם ראשי המאמינים, היו הם יסוד לנס אסתר. ובסוד זה נתעלה גם רבי עקיבא, אשר היה סמל היסורים ואבי התורה שבעל פה, ודרש על קוץ וקוץ מן התורה תילי תילים של הלכות.

בגשת בני ישראל אל הקודש

בדרך דומה ביאר רבינו צדוק הכהן מלובלין זיע"א (פרי צדיק' בראשית, פרשת חי שרה י"א), את בקשת רבי עקיבא לעורר את תלמידיו בהזכרת אסתר ושרה. וכתב, כי רבי עקיבא דרש בענינים גבוהים

עתה אברהם לבדו 'וַאֲבָרְהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים' (שם כד א). ואמנם, "ה' בָּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל" (שם), והיה שבע רצון, אך מכל מקום היתה כאן בחינת עקידה כלפי שרה אשתו.

וכאשר אבדתי - אבדתי

על עקידה זו - שבה וחזרה אסתר בימי אחשוורוש. כאשר יצאה לדרכה ביום השלישי לבוא לפני המלך, אף על פי שלא נקראה אליו זה שלושים יום, ידעה היטב את גודל הסכנה אשר היא נוטלת על עצמה במעשה זה, והבינה כי ישנה אפשרות מוחשית שלא תחזור בחיים ממשיתמה. הלא נודע אחשוורוש כמלך רשע והפכפך, אשר הרג את אשתו הראשונה רק משום שמיאנה לקיים את בקשתו המשוונה שביקש ממנה בעת שכרותו. ועם כל זאת יצאה אסתר במסירות נפש לקיים את דבר מורדכי ולמלא את תפקידה המוטל עליה לעת הזאת.

מסירות נפש בבחינת 'שמע'

נמצא, כי המשותף בין מאה עשרים ושבע שנותיה של שרה, למאה עשרים ושבע מדינה של מלוכת אסתר - היא מסירות הנפש של שתיהן למען קיום רצון ה'. וכפי שכתב הרה"ק רבי יהושע מדז'יקוב זיע"א בספה"ק 'עטרת ישועה', כי ראשי התיבות 'מאה עשרים ושבע' הן 'שמע', רמז לפסוק 'שמע ישראל' אשר בו מוסרים ישראל את נפשם על קידוש השם [ועוד האריך שם ברמזים]. וביאר שקריאת שמע מביאה חיים לעולם, ואי אפשר למות על דה מיתה ממש כי אם מיתת נשיקה. וכן היה בשרה, שכן כאמור, פטירת שרה היתה בנשיקה, על ידי שנדבקה נפשה באור העליון. ובזה ביאר מה שכתב ה'בעל הטורים' בפסוק (בראשית כג ב) 'וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׁרָה וַלְבָכָתָה' שנכתבה כ' של 'לבכתה' קטנה, משום שלא בכה אלא מעט, ועל פי דרכו מפרש שידע כי אין מה לבכות על פטירה נפלאה כזו שהיתה בנשיקה, מתוך הכרה כי 'ה' אלקינו ה' אחד'.

ובזה מבוארים דברי המדרש, כי הנה, מיהו זה אשר מצינו בו כי יצאה נשמתו ב'אחד', וייחד שמו יתברך ברגע פטירתו ממש - הלא הוא רבי עקיבא! (ראה ברכות סא:). נמצא, כי כאשר ביקש רבי עקיבא לעורר את תלמידיו מהשינה שהיא א' משישים במיתה, הזכירם ענין זה של חיי שרה בסוד קריאת שמע, היפך המיתה.

ועל פי דברינו שאף אסתר מסרה נפשה, מובן גם הקשר לאסתר, ולכן הזכירו את זכותה של אסתר שמלכה על מאה עשרים ושבע מדינה, ויש להוסיף שאין המדובר כאן רק על התעוררות משינת הגוף, כי אם על תרדמת הרוח והנשמה, וביקש רבם לעוררם על ענין מסירות נפש, אשר כל ימיו אחז במדרגה זו על שם סופו, וכפי שאמר בעת פטירתו (ראה ברכות שם) "כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה וכו' מתי יבא לידי ואקיימו", כי בכל יום ויום היה מתהלך ברצון חזק ושאפה עצומה לזכות למסור נפש בפועל ממש על קידוש שמו יתברך.

שררה והסתרה - הארת פנים והסתרת פנים

על פי הדברים האלה, נוכל להוסיף ולדון כאן בדבר החדש. כי הנה שמה של 'שרה' מורה על שררה ושלטון על הכל, ואילו 'אסתר' לשון הסתר וצניעות. ולכאורה אלו שתי בחינות הפוכות זו מזו. אולם רבי עקיבא בא ואמר כי בו עצמו מתקיימות שתי בחינות הללו יחד, הן השררה שבגלוי - במסירות נפש גלויה לעיני העמים בקריאת שמע, והן הפנימיות המוצנעות והאמת הנסתרת.

כי באמת אצל הבורא יתברך קיימות שתי הנהגות - הארת פנים והסתרת פנים. ושתי הנהגות אלו פעלו הן אצל שרה והן אצל אסתר. אלא ששרה נקראת על שם סופה, שנפטרה בבחינת 'שמע',

רומזת לחינוך הטהור על אדני התורה והיראה, שעל ידי זה יהיו ראויים לקבל את התורה ברצון. כאשר טען השטן לפני יצחק שישמעאל עומד לרשת את קבלת התורה ולא יהיה זרע ישראל בעולם, מיד עמד לבקש רחמים מאביו לבל יאבד את כל אותם האוצרות הרוחניים. ועוד, שאם ישמעאל יקבל את התורה איזו תועלת תהיה להשי"ת מזה, הלא אפילו שבע מצוות בני נח לא קיים, ובודאי שתהיה זו קבלה בכפייה.

וזוהו שיעור רבי עקיבא את תלמידיו, שאף על פי שיש להם יגיעה וצער בדרשותיו על כל קוץ וקוץ שבתורה, עם כל זה ישימו אזניהם כאפרכסת בשמחה ובטוב לבב, כשם שאסתר מלכה על ק"ז מדינות כדי לעשות נס שעל ידו יקבלו את התורה בשמחה, ועשתה זאת בכוח שרה זקנתה שמסרה את התכשיטים של שמחת התורה לבנה יצחק. והדברים מקבלים משנה תוקף לאור האמור, ששרה ויצחק חידשו את כוח האמונה בתורה שבעל פה, ואלו הם התכשיטים שמסרה שרה ליצחק בנה. והדברים מאירים ושמחים כנתינתן מסיני.

אברהם ראש לאבות

והנה אמרו חז"ל (בראשית רבה נט ו): "שלשה נכתרים בזקנה ובימים, ושלשתן היו ראש לנסיון, אברהם יהושע ודוד. אברהם ראש לאבות, יהושע ראש למלכות משבט אפרים, שנאמר (שופטים ה יד) 'מני אפרים שרשם בעמלק' זה יהושע, דוד ראש למלכות משבט יהודה". והקשה בספה"ק 'אגרא דכלה' (בראשית, פרשת חיי שרה), ראשית כל מהי הכוונה 'ראש לנסיון', ועוד צריך להתבונן כי אם יהושע היה ראש למלכות מאפרים, אם כן שאול היה ראש למלכות מבנימין, וכן כל שאר המלכים מכל השבטים, שאין לך שבט שלא העמיד מלך, כמו שאמרו חז"ל (סוכה כז): "ומפרש רבינו כי 'נסיון' פירושו דוגמא, כי ביקש הקדוש ברוך הוא להעמיד שלושה אבות לישראל, והראשון היה אברהם, ובו הראה הקדוש ברוך הוא את הנסיון והדוגמא למה שעתיד להעמיד אחר כך. וכן עתיד ה' יתברך להעמיד תרין משיחין מאפרים ומיהודה, והראה דוגמתן ביהושע ודוד.

נמצא אם כן, כי אברהם אבינו היה דוגמא לכל הדורות, ושרה אימנו כלולה בו, כי הוא זה שנתנסה בעקידתו כאמור, והיא במדרגתה העצומה שאפילו אברהם לא עמד בה - הוכיחה על כוחו של ישראל למסור את נפשו ולקדש שם שמים.

על כן, כאשר הוצרכה אסתר לקבוץ כח מאה עשרים ושבע מדינה כדי לגבור על קליפת המן עמלק, ולהעביר את רוע הגזירה, עמדה ושאהבה עוז וכח למסור נפשה מאברהם ושרה.

ודבר זה לימד רבי עקיבא תלמידיו, והעמיק חקר לבאר להם מידת עצמו, ואמר להם: "קחו את התורה הזאת אשר אני נותן לפניכם, ודעו כי שייכת היא לכל אחד ואחד מכם, הן בהבנת פשטי הדברים, והן בקיומם למעשה, כי הכל שייך לכם מכח מסירות נפשם של אבותיכם".

נתן הקדוש ברוך הוא דוגמא באברהם אבינו, אשר מכוחו יכולים גם אנו לעמוד, בבחינת 'מגן אברהם' עד סוף כל הדורות. ונתן את הדוגמא ביהושע ודוד, שהם משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, אלו הגואלים העתידים לבוא ולגאלנו. ויהי רצון שנזכה לראות פני משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

שתיהן מסרו נפשן על כוחה של תורה שבעל פה. שרה האמינה לדברי אברהם ודיבקה את נפשה בעולמות העליונים מתוך שמחה של מצווה ואמונת חכמים, ובדרכה זו הלכה הצדקת אסתר אל אחשוורוש במצוותו של מרדכי הצדיק, ביטלה את דעתה מפני דעתו במסירות נפש, וזכתה להביא רווח והצלה ליהודים.

וזוהו 'מה ראתה אסתר שתמלוך', כפי שפירש רבי צדוק צ"ל, באיזה כוח אורה עוז בנפשה לסמוך על הנס במקום סכנה, וללבוש רוח הקודש מידת המלכות, שהיא בחינת תורה שבעל פה כנוכח, והאמינה בדברי הצדיק בתמימות וללא שום חשבונות. ביאר רבי עקיבא, שזכתה לזה בכוח זקנתה שרה אמנו, שחיה ק"ז שנים עד שפרחה נשמתה במסירות נפש על אמונת חכמים. ועל ידי זה נעשה הנס, וזכו כל ישראל לקבל את התורה שבעל פה מחדש באהבה וברצון. וזוהו לימד לתלמידיו מוסר, שניתן לאחוז בדרכי אבות וללכת בכל הכוחות והביטחון אחר דברי החכמים, ולחדש שוב ושוב את מידת המלכות שהיא תורה שבעל פה. וכך גם התלמידים, יכולים שתהא להם נגיעה בתורה שבעל פה, אם יאחזו בדרכי האבות. ולפיכך היה זה דווקא רבי עקיבא, שהוא שורש תורה שבעל פה, ואף מסר נפשו על לימוד התורה עד כדי מיתתו ממנו, ויצאה נשמתו באחד. והדברים מתוקים.

ודווקא רבי עקיבא, כי הוא שורש התורה שבעל פה, שייסודה ממידת המלכות שבה יש את הכוח של רוח הקודש לקום ולעשות מעשה, לצומת משה רבינו מוסר התורה שבכתב - שהיא ממידת החכמה

בקישוין אולא

בספר 'מנחת מרחשת' להגאון רבי פינחס שלום פאלאק צ"ל, עולה פנינה נוספת המשלימה את הענין. הנה כאשר הלכו אברהם ויצחק יחדיו לקראת הר המוריה למעמד העקידה, עשה השטן כל טצדקי שבעולם למנוע מהם את העמידה בנסיון. חז"ל מתארים במדרש (בראשית רבה נד) את נסיונותיו הנואשים לשכנע את אברהם להתחרט ולחזור בו מדרכו, ללא הועיל. לאחר מכן ניסה את מזלו אצל יצחק, ואמר לו: "ברא דעלובתא, הולך הוא לשוחטין!", ענה לו יצחק, על מנת כן אני הולך. שוב פנה השטן אל יצחק מכיוון אחר; "אם כן כל אותן הפרגזיות [מיני תכשיטים, רש"י ומתנות כהונה] שעשתה אמך, יעברו לירושתו של ישמעאל השנאוי! האם לך שלם עם הדבר?!" אמרים חז"ל דבר נורא, שכך היא דרך בעלי לשן הרע ומסיתים, שאף כי לא נכנסו כל דבריו של השטן בלבו של יצחק, מכל מקום מקצת מהם נכנס וגרם לו לפנות לאביו ולומר בחינה 'אבי אבי' שתי פעמים, כדי שיתמלא עליו רחמים.

ומבאר הרב פאלאק שאין הכוונה כאן לתכשיטים סתם, וכי אכפת לו ליצחק שיעברו התכשיטים לישמעאל עד כדי כך שדבר זה יניא אותו מלילך ברצון לעקידה?! אלא באמת התכשיטים של האמהות רומזים לעניינים רוחניים נעלים, כמו שדרשו רבותינו (בראשית רבה ס ו) בתכשיטיה של רבקה שהיו מכוונים כנגד שני לוחות הברית ועשרת הדברות. והעברת התכשיטים לבנים

והנה לפי המתבאר למעלה שאף שרה היתה חלק מנסיון העקידה, ובשעת העקידה פרחת נשמתה בדביקות עליונה, הרי שאף היא היתה באותה בחינת נסיון כמו יצחק; נסיון של אמונת חכמים. היא האמינה לאברהם אבינו שהקב"ה ציווה לו לשחוט את יצחק בנה יחידה עליו המתינה שנים רבות כל כך, ובמידה מסויימת היה נסיונה רב אף משל יצחק - שהלא אברהם היה טפל לשרה בנביאות (רש"י בראשית כא יב. שמות רבה א א). אף על פי כן לא הרהרה אחר דבריו של אברהם והאמינה לנבואתו. ובודאי שהיה הנסיון גדול משל אברהם, ששמע בעצמו את הנבואה. נמצא ששרה ויצחק חידשו לראשונה את אמונת התורה שבעל פה, באמצעות נסיון העקידה.

הדר קבלו תושבע"פ מאהבה בימי אחשוורוש

כעת ניגש לברר את חלקה של אסתר בגילוי התורה שבעל פה. והנה הדברים מפורשים במשנת רבינו האור החיים הקדוש, כפי העולה מתוך דברי חכמינו ז"ל. כי הנה אמרו בגמרא (שבת פח): "כי במעמד הר סיני קיבלו ישראל את התורה מתוך כפיית ההר כגיגית, ועל כן יכלו לטעון טענת 'מודעא'. אולם שבו וקבלוה מאהבה בימי אחשוורוש.

והקשו התוספות (ד"ה כפה), מפני מה היה צורך לכפות עליהם את קבלת התורה, והלא כבר קיבלו אותה מרצונם הטוב כשהקדימו נעשה לנשמע. עיי"ש מה שתרצו.

קושיא זו מובאת כבר במדרש תנחומא (נח סימן ג), ותרצו שם שהקבלה מאהבה וברצון לא היתה אלא על תורה שבכתב, אבל תורה שבעל פה לא אבו לקבל עד שכפה עליהם את ההר כגיגית.

ביסוד זה האריך, כאמור, רבינו האור החיים הקדוש (שמות יט ה). הוא עומד תחילה על כפל הלשון בפסוק 'ועתה אם שמוע תשמעו בקולי', ומפרש שעל שתי שמיעות דיבר הכתוב: אחת היא התורה שבכתב שישמיעם באותו המעמד, שעליה נאמר 'עתה' אם שמוע, לשון הווה. והשניה היא התורה שבעל פה הכוללת דקדוקי סופרים וגזירות ותקנות חכמים שבכל הדורות, והיא רמוזה בתיבת 'תשמעו', לעתיד. ושתיהן יחד חשובות שמיעה 'בקולי', כי השומע מפי חכם כשומע מפי הגבורה (במדבר רבה יד ד).

עתה מבאר רבינו שבכך מתיישבת קושיית התוספות, שהיות ורמזו במקרא שהשי"ת הציע לפניו לקבל את שתי התורות, מובן שהמענה 'כל אשר דיבר ה' נעשה' אינו עומד אלא על התורה שבכתב שנשמעת מפי השי"ת בעצמו, אך על תורה שבעל פה לא מיהרו להסכים ואף לא מיאנו בה, אלא תלו הדבר עד שישמעו במה דברים אמורים, כי הם דברים שאין להם שיעור, שבכל דור ודור יחדשו עליהם דינים וסייגים חדשים, ועל כך כפה עליהם הר כגיגית שאף אותה יקבלו מיד.

ומכאן והלאה מודעה רבה לאורייתא, מאחר ולא קיבלו גזירות חכמים ברצון כי אם באונס. אולם כל זה רק עד דורו של מרדכי הצדיק ואסתר המלכה, או אז נוכחו לראות את פעולתם של צדיקי הדור לטובת צאן מרעיתם, שבלעדיהם לא היה נשאר מהם שריד ופליט. וחזרו לקבל ברצון לקיים כל דבר אשר יחדשו ויתקנו עליהם החכמים. עד כאן דבריו הנפלאים.

שרה אסתר ורבי עקיבא - תורה שבעל פה

מערת מבואר היטב הקשר בין שרה לאסתר -